

ARAB YOZUVINING PAYDO BO‘LISHI VA EVALUSIYASI

Andijon davlat chet t i l lar Instituti Filologiya va t i l larni o‘qitish

Xitoy t i l i 101 - guruhtalabasi Mavlonjonova Shahzoda

Email:jeonseagull 9707 @ gmail. Com

Annotatsiya: Ushbu maqolada arab yozuvining shakllanish tarixi, uning o‘ziga xos xususiyatlari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Arab yozuvi islom dini tarqalishi bilan Sharqdan tortib Yevropaning ayrim hududlariga yetib borgani, yozuv tizimi sifatidagi o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Maqolada arab alifbosining tuzilishi, harflarning shakllari, unli tovushlarni ifodalash usullari, turli yozish uslublari hamda xattotlik san’atidagi o‘rni batafsil yoritilgan. Shuningdek, arab yozuvining boshqa xalqlar yozuv tizimlariga ta’siri, ilm- fan va madaniyat taraqqiyotidagi roli, zamonaviy davrdagi ahamiyati ham ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari arab yozuvini nafaqat yozuv tizimi sifatida, balki musulmon olamining diniy, madaniy va ilmiy merosini aks ettiruvchi san’at shakli sifatida qadrlash lozimligini ta’kidlaydi.

Annotation: This article examines the history of the development of Arabic script, its distinctive features, and stages of evolution. Arabic script, which spread along with Islam from the East to certain regions of Europe, stands out for its unique writing system. The article provides a detailed overview of the structure of the Arabic alphabet, the forms of letters, methods of representing vowel sounds, various writing styles, and the role of calligraphy as an art form.

Additionally, it discusses the influence of Arabic script on the writing systems of other peoples, its role in the advancement of science and culture, and its significance in the modern era. The findings emphasize that Arabic script should be valued not only as a writing system but also as an art form reflecting the religious, cultural, and scientific heritage of the Muslim world.

Аннотация: В данной статье анализируется история формирования арабской письменности, её характерные особенности и этапы развития. Арабская письменность, распространившаяся вместе с исламской религией от Востока до отдельных регионов Европы, выделяется своей уникальной системой письма. В статье подробно рассматриваются структура арабского алфавита, формы букв, способы передачи гласных звуков, различные стили письма и значение каллиграфического искусства. Кроме того, обсуждается влияние арабской письменности на системы письма других народов, её роль в развитии науки и культуры, а также значение в современную эпоху. Результаты исследования подчеркивают, что арабская письменность ценна не только как система письма, но и как форма искусства, отражающая религиозное, культурное и научное наследие мусульманского мира.

Kalit soʻzlar: arab yozuvi, arab alifbosi, xattotlik sanʼati, unli tovushlar, yozish uslublari, kufiy, naskh, suls, diwaniy, ruqʼa, Qurʼon qoʻlyozmalari, ilm-fan, madaniyat, musulmon merosi, yozuv tarixi, zamonaviy ahamiyat

Kirish

Arab yozuvi insoniyat tarixidagi eng qadimiy va keng tarqalgan yozuv tizimlaridan biri hisoblanadi. U milodiy VI asrda shakllanib, islom dini tarqalishi bilan Yaqin Sharq, Shimoliy Afrika, Markaziy Osiyo va hatto Yevropaning ayrim hududlariga yoyildi. Qurʼoni Karimning arab yozuvida nozil boʻlishi bu yozuvga muqaddas maqom berdi. Hozirgi kunda arab yozuvi dunyoning 20 dan ortiq mamlakatida rasmiy yozuv sifatida ishlatiladi.

Arab yozuvining kelib chiqishi

Arab yozuvi Nabat yozuvi asosida rivojlangan. Nabatlar aramey yozuvidan foydalangan holda asta-sekin oʻz alifbosini shakllantirgan. Arab yozuvidagi eng qadimiy yodgorliklardan biri Namarotoshi (328-yil) hisoblanadi, unda arab yozuvidagi dastlabki matnlar saqlanib qolgan. Islom dinining keng tarqalishi arab yozuvining tez ommalashishiga sabab boʻldi. VIII–XII asrlarda arab yozuvi ilm-fan, falsafa, tibbiyot, matematika va boshqa sohalarning asosiy vositasi sifatida keng qoʻllanildi.

Arab yozuvining tuzilishi va xususiyatlari

Arab alifbosi 28 ta harfdan iborat. Fors-tojik yozuvida esa qoʻshimcha 4 ta harf bilan 32 ta harf mavjud (پ, چ, ژ, گ). Yozuv oʻngdan chapga yoʻnaltiriladi. Harflar soʻzning boshida, oʻrtasida, oxirida yoki alohida kelishiga qarab turli shakllarda yoziladi. Nuqtalar harflarni farqlashda muhim rol oʻynaydi. Masalan: ب (ba), ت (ta), ث (sa) faqat nuqtalar orqali ajraladi. Arab yozuvi kursiv (bir-biriga ulanadigan) boʻlib, katta va kichik harflar tushunchasi mavjud emas.

Unli tovushlarni ifodalash – harakatlar

Arab	yozuvida	unli	tovushlar
	maxsus	belgilar	yordamida koʻrsatiladi:

- Fatha (ـَ) — “a” tovushi
- Kasra (ـِ) — “i” tovushi
- Zamma (ـُ) — “u” tovushi
- Sukun (ـْ) — unlilik yoʻqligini bildiradi
- Shadda (ـّ) — undoshning ikki marta talaffuz qilinishini bildiradi

Harakatlarsiz yozilgan matnni oʻqish qiyin boʻladi, shuning uchun Qurʼon nusxalarida harakatlar toʻliq berilgan Yozish uslublari (xatlar)

Arab yozuvi turli uslublarda rivojlangan:

- Kufiy – qadimiy, toʻgʻri chiziqli, ilk Qurʼon qoʻlyozmalarida ishlatilgan.

- Naskh – yumaloq shaklli, kitob va hujjatlar uchun qulay.
- Suls – san’atkorona, masjid va madrasalar devorlarida qo‘llaniladi.
- Diwaniy – saroy va davlat hujjatlari uchun bezakli uslub.
- Ruq’a – zamonaviy kundalik yozuvda eng ko‘p ishlatiladi Arab yozuvi

va madaniyat

Arab yozuvi nafaqat yozuv tizimi, balki xattotlik san’ati sifatida

ham keng tarqalgan. Islom madaniyatida tasviriy san’at cheklanganligi sabab, yozuv naqsh san’ati darajasiga yetgan. Qur’on qo‘lyozmalari, masjid va madrasalar devorlari arab yozuvi bilan bezatilgan. Samarqanddagi Registon ansambli, Buxorodagi Mir Arab madrasasi va Turkiyadagi Aya Sofiya masjidi devorlaridagi yozuvlar bunga yorqin misol hisoblanadi

Boshqa xalqlarga ta’siri

Arab yozuvi asosida fors, urdu, pushtu, dari, uyg‘ur, malay, suaxili kabi tillarning yozuv tizimlari shakllangan. O‘rta Osiyoda, xususan O‘zbekistonda arab yozuvi IX asrdan 1929-yilgacha rasmiy yozuv bo‘lib xizmat qilgan. Keyinchalik lotin va so‘ng kirill yozuviga o‘tildi. Hozirgi kunda ham diniy matnlar, qo‘lyozmalar va tarixiy manbalarda arab yozuvi keng qo‘llaniladi.

Arab yozuvi va ilm-fan

IX–XII asrlarda arab yozuvi ilm-fan taraqqiyotida asosiy vosita bo‘lgan. Algebra, astronomiya, tibbiyot va falsafa sohalaridagi asarlar arab tilida yozilib, keyinchalik Yevropaga tarjima qilingan. Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Beruniy kabi olimlarning asarlari ham arab yozuvida saqlangan.

Zamonaviy davrdagi o‘rni

Bugungi kunda arab yozuvi dunyoda eng ko‘p ishlatiladigan yozuvlardan biri bo‘lib, 20 dan ortiq davlatning rasmiy yozuvi hisoblanadi. Internet va zamonaviy texnologiyalarda arab yozuvi Unicodening joriy etilishi orqali to‘liq ishlatiladi.

Xulosa

Arab yozuvi tarixiy, fonetik va estetik jihatlari bilan alohida o‘rin tutadi. U nafaqat yozuv tizimi, balki musulmon olamining diniy va madaniy merosini ifodalovchi san’at shakli sifatida qadrlanadi. Ilm-fan, madaniyat va san’at rivojiga katta hissa qo‘shgan arab yozuvi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Al-Xorazmiy M. – Al-jabr va al-muqobala. Bag‘dod, IX asr.
2. Ibn Sino A. – Al-Qonun fi t-tibb. Bag‘dod, XI asr.
3. Beruniy A. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Xorazm, XI asr.

-
4. Gibb H. A. R. Arabic Literature: An Introduction. Oxford University Press, 1963
5. Dani A. H. History of Writing in Central Asia. UNESCO, 1996.
6. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent, 2001.

